

กสม. ๑

รายงานผลการตรวจสอบ

การละเมิดสิทธิมนุษยชน

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

วันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๖

รายงานผลการตรวจสอบ ที่ ๘/๒๕๖๖

เรื่อง สิทธิเด็ก อันเกี่ยวเนื่องกับสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว เกียรติยศ ชื่อเสียง กรณีกล่าวอ้างว่า ครูหัวหน้าฝ่ายปกครองของโรงเรียนลงโทษนักเรียนด้วยวิธีการที่ไม่เหมาะสม

ผู้ร้อง ปกปิดชื่อ

ผู้ถูกร้อง ครูหัวหน้าฝ่ายปกครอง ██████████

๑. ความเป็นมา

ผู้ร้องได้ร้องเรียนทางไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ตามคำร้องที่ ๑๔๑/๒๕๖๑ ลงวันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๖๑ กล่าวอ้างว่า เมื่อวันที่ ██████████ เวลาประมาณ ๑๐.๓๐ น. ผู้ถูกร้องได้เรียกนักเรียนชายชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๔ คน ได้แก่ นาย ก. นาย ข. นาย ค. และนาย ง. (นามสมมติ) ออกไปยืนหน้าแถว แล้วสั่งลงโทษด้วยการให้ถอดกางเกงพลศึกษา ต่อหน้าครูและนักเรียนจำนวนมาก เนื่องจากนักเรียนชายทั้งสี่คนได้เล่นแกล้งนาย ฮ. (นามสมมติ) เพื่อนนักเรียนชายที่ซาพิการ ซึ่งเรียนอยู่ห้องเดียวกัน ด้วยการฉีกแขนเสื้อจนขาดและดึงกางเกงลง ผู้ร้องเห็นว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการทำให้นักเรียนได้รับความอับอายและละเมิดสิทธิเด็ก จึงขอให้ตรวจสอบ

๒. การพิจารณาคำร้องเบื้องต้น

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติพิจารณาจากข้อเท็จจริงเบื้องต้นแล้วเห็นว่า พฤติการณ์ที่ผู้ร้องกล่าวอ้างเป็นกรณีเกี่ยวกับสิทธิเด็ก อันเกี่ยวเนื่องกับสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว เกียรติยศ ชื่อเสียง ซึ่งอยู่ในหน้าที่และอำนาจของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติตามพระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖

๓. การตรวจสอบ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้มอบหมายให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการ ตรวจสอบตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ และระเบียบคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการ

/ตรวจสอบ...

ตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ. ๒๕๖๑ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ตรวจสอบ โดยพิจารณาจากกรณียุทธคดีที่แท้จริงและพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑) หนังสือสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด [redacted] ที่ ศธ ๐๒๑๐๔/๑๙๓๙ ลงวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๑ ถึงเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

๒) หนังสือโรงเรียน [redacted] ที่ ศธ [redacted] ลงวันที่ [redacted] ถึงเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

๓) หนังสือสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ที่ ศธ ๐๒๐๙/๘๖ ลงวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๖๒ ถึงเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

๔) บันทึกถ้อยคำของผู้ร้อง ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ลงวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

๕) หนังสือสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ที่ ศธ ๐๒๐๙/๒๐๖๖ ลงวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๖๒ ถึงเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

๖) บันทึกถ้อยคำของนาย ก. ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ลงวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๗) บันทึกถ้อยคำของนาย ข. ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ลงวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๘) บันทึกถ้อยคำของมารดานาย ข. ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ลงวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๙) บันทึกถ้อยคำของนาย ค. ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ลงวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๑๐) บันทึกถ้อยคำของมารดานาย ค. ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ลงวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๑๑) บันทึกถ้อยคำของนาย ง. ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ลงวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๑๒) บันทึกถ้อยคำของผู้ถูกร้อง ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ลงวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๔

๑๓) บันทึกถ้อยคำของบิดานาย ฮ. ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ลงวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๔

๔. รัฐธรรมนูญ พันธกรณีระหว่างประเทศ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๔.๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

๔.๒ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

๔.๓ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

๔.๔ กฎกระทรวงกำหนดความประพฤติของนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๘

๔.๕ ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการลงโทษนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๘

๕. ข้อเท็จจริงที่รับฟังได้

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้พิจารณาคำร้อง ข้อเท็จจริงจากผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง บุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ข้อเท็จจริงรับฟังได้ว่า

๕.๑ ข้อเท็จจริงจากผู้ร้อง

ผู้ร้องให้ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมตามบันทึกถ้อยคำลงวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒ สรุปได้ว่า

๑) ก่อนเกิดเหตุ นักเรียนชายชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ทั้งสี่คนกับนาย ฮ. ซึ่งพิการ ขาลีบข้างหนึ่ง และต้องอาศัยอุปกรณ์ช่วยในการเคลื่อนไหวเวลาเดิน เป็นเพื่อนร่วมห้องกันตั้งแต่ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โดยนักเรียนทั้งสี่คนกับเพื่อนร่วมห้องต่างคอยช่วยเหลือนาย ฮ. ด้วยการอุ้มขึ้นลง บันไดหรือเวลาเปลี่ยนห้องเรียนตลอดมา จนได้รับการชื่นชมในความรักและความสามัคคีของห้องเรียนนี้ แต่ชอบมีพฤติกรรมแกล้งหยอกล้อหรือเล่นกันไปมาในกลุ่มนักเรียนชาย ซึ่งเคยถูกว่ากล่าวตักเตือนแล้ว แต่ยังคงมีพฤติกรรมเช่นเดิม

๒) ในช่วงเย็นของวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑ ซึ่งเป็นวันเกิดเหตุ นาย ก. ได้เล่าให้ผู้ร้องฟังว่า นาย ก. พร้อมกับเพื่อนอีกสามคนได้รวมกันกลั่นแกล้งนาย ฮ. ด้วยการตีหัวและถอดกางเกง จนเป็นเหตุให้ครูประจำชั้นตำหนิ แล้วแจ้งไปยังผู้ถูกร้องในฐานะครูหัวหน้าฝ่ายปกครอง ในช่วงเช้าแถวระหว่างพักเรียนที่ได้อาคารเรียน ผู้ถูกร้องได้สอบถามนักเรียนทั้งสี่คนถึงเหตุการณ์กลั่นแกล้งนาย ฮ. ซึ่งนักเรียนกลุ่มดังกล่าวยอมรับ ผู้ถูกร้องจึงเรียกให้ออกมาหน้าแถว แล้วให้ถอดกางเกงนักเรียนเหลือเพียงกางเกงในต่อหน้าครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวนมาก ทำให้นักเรียนหญิงบางคนร้องด้วยความตกใจ ครูส่วนใหญ่ก็ตกใจกับเหตุการณ์ดังกล่าว หลังจากเลิกแถวผู้ถูกร้องได้พูดคุยกับนักเรียนทั้งสี่คนต่ออีกประมาณ ๑๐-๑๕ นาที

๓) หลังเกิดเหตุ ผู้ปกครองของนักเรียนที่ไม่พอใจ ได้ร้องเรียนเหตุการณ์ดังกล่าว จากนั้นโรงเรียนได้เชิญผู้ปกครองของนักเรียนทั้งสี่คนมาพบเพื่อทำความเข้าใจ แต่ไม่สามารถหาข้อยุติร่วมกันได้ ผู้ปกครองของนาย ฮ. แจ้งว่า หากผู้ปกครองของนักเรียนทั้งสี่คนเอาความผู้ถูกร้อง ตนก็จะเอาความนักเรียนทั้งสี่คนที่กลั่นแกล้งนาย ฮ. เช่นกัน

๔) ต่อมา ผู้ปกครองของนาย ก. และนาย ค. ได้แจ้งความดำเนินคดีผู้ถูกร้อง ในข้อหากระทำอนาจาร ส่วนผู้ปกครองของนาย ข. และนาย ง. ไม่ติดใจเอาความผู้ถูกร้อง

๕) ผู้แทนศึกษาธิการจังหวัด ████████ ได้เข้าร่วมแก้ไขปัญหาระหว่างโรงเรียน ผู้ถูกร้อง และผู้ปกครองของนักเรียนทั้งสี่คน แต่ไม่ได้เชิญผู้ปกครองของนาย ฮ. เข้าร่วม โดยผู้ถูกร้องชี้แจงว่า กระทำไปเพื่อต้องการอบรมสั่งสอนนักเรียนทั้งสี่คนให้เข้าใจถึงความรู้สึกของนาย ฮ. จากการถูกกลั่นแกล้งลักษณะดังกล่าว ทั้งนี้ ผู้ถูกร้องได้ขอโทษผู้ปกครองของนักเรียนทั้งสี่คน และพร้อมจะกระทำการใด ๆ ที่ผู้ปกครองต้องการ เพื่อแก้ไขเรื่องดังกล่าว

ผู้ปกครองของนักเรียนทั้งสี่คนประสงค์ให้ผู้ถูกร้องออกจากตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายปกครองและหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายปกครอง แต่โรงเรียนลงโทษผู้ถูกร้องด้วยการภาคทัณฑ์และให้ปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าฝ่ายปกครองต่อไป

๕.๒ ข้อเท็จจริงจากผู้ถูกร้อง

ผู้ถูกร้องชี้แจงต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๔ สรุปได้ว่า

๑) ผู้ถูกร้องเป็นครูหัวหน้าฝ่ายปกครอง โรงเรียน [REDACTED] ได้รับรายงานจากครูหัวหน้าสายชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ว่า [REDACTED] นักเรียนขาพิการชื่อนาย ฮ. ถูกเพื่อนนักเรียนสี่คน ได้แก่ นาย ก. นาย ข. นาย ค. และนาย ง. กลั่นแกล้งจนแขนเสื้อทั้งสองข้างขาด และถูกดิงกางเกงจนหลุด จากการสอบถามนาย ฮ. ทราบว่าถูกเพื่อนแกล้งบ่อยครั้ง บางครั้งเดินมาตบศีรษะ แล้วหัวเราะด้วยความสนุกสนาน ซึ่งได้เคยอบรมแล้ว แต่เกรงว่าจะไม่หลาบจำ เนื่องจากนักเรียนกลุ่มนี้มีพฤติกรรมกลั่นแกล้งนาย ฮ. อย่างต่อเนื่อง และอาจจะรุนแรงมากขึ้น จึงขอให้ผู้ถูกร้องช่วยอบรมนักเรียนกลุ่มดังกล่าว

๒) [REDACTED] ขณะที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายทยอยเดินขึ้นห้องเรียน ผู้ถูกร้องได้เรียกนักเรียนทั้งสี่คนมาพบที่หน้าห้องแผนกมัธยม และสอบถามว่า “แกล้งเพื่อนสนุกไหม ชอบถอดกางเกงเพื่อนหรือ” นักเรียนหัวเราะ ผู้ถูกร้องกล่าวว่า “ฉันถอดกางเกง” โดยบรรยากาศเหมือนพูดเล่น นาย ข. ดิงกางเกงลงคนแรก ผู้ถูกร้องหันหน้าไปหานักเรียนที่เหลือ ทุกคนจึงดิงกางเกงลง โดยยืนหันหน้ามาทางผู้ถูกร้องและหันหลังให้กับนักเรียนที่อยู่ระหว่างเดินขึ้นอาคารเรียน ผู้ถูกร้องสั่งให้นักเรียนทั้งสี่คนนั่งลงแล้วสอบถามความรู้สึก นักเรียนตอบว่า “อาย” ผู้ถูกร้องถามว่า “เวลาที่กลั่นแกล้งนาย ฮ. เขาอายไหม ลองคิดซิ ที่สำคัญเราสามารถดิงกางเกงขึ้นได้ทันที ในขณะที่นาย ฮ. ไม่สามารถดิงกางเกงขึ้นได้ ต้องพาตัวเองไปหาที่เกาะก่อนค่อยดิงกางเกงขึ้น” ผู้ถูกร้องสอนเรื่อง “ใจเขาใจเรา ถ้าอยากรู้ว่าคนที่ถูกกระทำมีความรู้สึกอย่างไร ให้คิดว่าหากเราถูกกระทำเช่นนั้นเราชอบหรือไม่ รู้สึกอย่างไร” หลังจากนั้นผู้ถูกร้องให้ทุกคนใส่กางเกงเหมือนเดิม แล้วอบรมต่ออีก ๑๕-๒๐ นาที แล้วให้ขึ้นห้องเรียน และยังกล่าวแบบหยอกล้อกับนักเรียนทั้งสี่คนทำนองว่า “พรุ่งนี้พ่อแม่จะมาเอาเรื่องฉันไหม” ซึ่ง นาย ข. ตอบว่า “ไม่หรอกเพราะพวกผมทำผิดจริงที่กลั่นแกล้งเพื่อน”

๓) ในวันรุ่งขึ้น โรงเรียนได้เชิญผู้ปกครองของนักเรียนทั้งห้าคนมาพบ โดยผู้ปกครองของนาย ข. ไม่เห็นด้วยกับการลงโทษของผู้ถูกร้อง แต่เมื่อได้ฟังนาย ฮ. เล่าเหตุการณ์และความรู้สึกการเป็นผู้ถูกรกระทำ จึงเข้าใจการลงโทษของผู้ถูกร้อง จากนั้นทางโรงเรียนได้สอบถามผู้ปกครองว่า “มีท่านใดตั้งใจในสิ่งที่ผู้ถูกร้องกระทำอีกหรือไม่” ผู้ปกครองแจ้งว่า “ไม่มีและสมควรแล้ว” เรื่องจึงยุติ นักเรียนทั้งสี่คนรับว่าจะเลิกกลั่นแกล้งนาย ฮ. และจะช่วยดูแลกันเช่นเดิม

๔) หลังจากนั้น ทราบว่าผู้ปกครองของนาย ก. และนาย ค. เปลี่ยนใจและได้ร้องเรียนไปยังโรงเรียน สมาคมผู้ปกครอง มูลนิธิ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ รวมทั้งแจ้งความร้องทุกข์ และนำเรื่องราวไปเผยแพร่ในสื่อสังคมออนไลน์ [REDACTED] โรงเรียนจึงแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริง และ

/ลงโทษทางวินัย...

ลงโทษทางวินัยผู้ถูกร้อง จากนั้นผู้แทนศึกษาธิการจังหวัด [REDACTED] ได้ไปชี้แจงการลงโทษทางวินัยให้
ผู้ปกครองนักเรียนทราบ

๕.๓ ข้อเท็จจริงจากบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๕.๓.๑ ข้อเท็จจริงจากฝ่ายผู้เสียหาย

๑) นาย ก. อายุ ๑๘ ปี นาย ข. อายุ ๑๗ ปี นาย ค. อายุ ๑๘ ปี และนาย ง.
อายุ ๑๘ ปี ให้ข้อเท็จจริงสรุปได้ว่า ผู้ถูกร้องได้สั่งลงโทษพวกตนเนื่องจากได้กลั่นแกล้งนาย ฮ. ซึ่งเป็น
เพื่อนที่ขาพิการ ด้วยการผลักกันฉีกเสื้อและถอดกางเกง เมื่อเห็นว่าเสื้อขาดได้นำเสื้อพลศึกษามาให้
นาย ฮ. เปลี่ยน ในระหว่างเดินไปเปลี่ยนเสื้อยังกลั่นแกล้งด้วยการดึงกางเกงจนหลุด ซึ่งมีครูคนหนึ่ง
มาเห็นเหตุการณ์ จากนั้นนาย ฮ. กลับบ้านไปเล่าเหตุการณ์ให้บิดาของตนเองฟัง วันรุ่งขึ้น ครูฝ่ายปกครอง
ได้เรียกพวกตนไปตำหนิ จึงได้กล่าวขอโทษนาย ฮ. และบิดา ต่อมา ผู้ถูกร้องได้เรียกพวกตนออกมา
หน้าแถว แล้วให้ถอดกางเกงพลศึกษาต่อหน้าเพื่อนนักเรียนที่เข้าแถวเตรียมชั้นห้องเรียน โดยหันหน้า
มาทางผู้ถูกร้องและหันหลังให้เพื่อนนักเรียน ทำให้เพื่อนนักเรียนที่พบเห็นมีท่าทีตกใจ จากนั้นได้อบรม
พวกตนจนกระทั่งเลิกแถวก่อนจะให้ใส่กางเกงกลับเช่นเดิม ซึ่งพวกตนไม่ได้รู้สึกอะไรมาก และเห็นว่า
การลงโทษของผู้ถูกร้องเพื่อให้เข้าใจความรู้สึกของนาย ฮ. และให้เข้าใจว่าอาจเป็นอันตรายกับนาย ฮ. ได้
ต่อมาเมื่อทราบว่าผู้ถูกร้องถูกสั่งลงโทษภาคทัณฑ์ จึงรู้สึกผิดจากการกระทำต่อนาย ฮ. และไม่ได้ตั้งใจ
เอาความกับผู้ถูกร้อง อีกทั้งอยากขอโทษผู้ถูกร้องในวันปัจฉิมนิเทศ เพราะเป็นครูที่ตั้งใจสอนเป็นอย่างดี
และมีอัธยาศัยดี นอกจากนี้จากการกลั่นแกล้งดังกล่าวทำให้นาย ฮ. โกรธพวกตน จึงได้พยายามขอคืนดี
จนกลับมาพูดคุยกันเช่นเดิมแล้ว

๒) ผู้ปกครองของนาย ก. และนาย ค. ให้ข้อเท็จจริงสรุปได้ว่า ผู้ปกครอง
ทั้งสองฝ่ายได้เจรจากัน โดยให้ว่ากล่าวตักเตือนบุตรของตนเอง พวกตนและบุตรได้ขอโทษนาย ฮ. และ
ผู้ปกครอง และไม่ตั้งใจการลงโทษของผู้ถูกร้อง เพราะเจตนาต้องการอบรมสั่งสอนไม่มีเจตนาทำ
ให้นักเรียนรู้สึกอับอาย จึงไปถอนแฉ้ความเพื่อต้องการยุติเรื่อง และให้บุตรได้เรียนจนจบการศึกษา
มัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งนี้ บุตรของพวกตนกับนาย ฮ. ได้กลับมาพูดคุยกันเช่นเดิมแล้ว

๕.๓.๒ ข้อเท็จจริงจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง

ผู้ปกครองของนาย ฮ. แจ้งว่า นาย ฮ. ได้เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้ฟัง แต่ตน
คำนึงถึงอนาคตของนักเรียนทั้งสี่คนจึงไม่ประสงค์แจ้งความดำเนินคดี โดยให้นักเรียนทั้งสี่คนและ
ผู้ปกครองมาพูดคุยกัน ซึ่งทุกฝ่ายเข้าใจและไม่ตั้งใจเหตุการณ์ครั้งนี้ เรื่องจึงยุติ นักเรียนทั้งสี่คนและ
ผู้ปกครองได้ขอโทษตนและนาย ฮ. และผู้ปกครองได้ว่ากล่าวอบรมนักเรียนทั้งสี่คนแล้ว นอกจากนี้
ตนเห็นว่า ผู้ถูกร้องไม่ได้รับความเป็นธรรมที่ถูกภาคทัณฑ์ เนื่องจากลงโทษนักเรียนโดยไม่มีเจตนาร้าย
เพียงแต่ต้องการอบรมสั่งสอนนักเรียนทั้งสี่คนให้เข้าใจความรู้สึกของผู้ถูกร้อง

๕.๓.๓ ข้อเท็จจริงจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๑) โรงเรียน [REDACTED] ซึ่งแจ้งตามหนังสือ ที่ [REDACTED] ลงวันที่ [REDACTED] ซึ่งสอดคล้องกับข้อเท็จจริงจากผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง ผู้เสียหาย รวมทั้งผู้ปกครองของนาย ฮ. และมีข้อเท็จจริงเพิ่มเติม ดังนี้

๑.๑) โรงเรียนได้แต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริง ตามคำสั่ง ที่ [REDACTED] ลงวันที่ [REDACTED] ตามที่ผู้ปกครองของนาย ก. และ นาย ค. ร้องเรียน ผลการสอบสวนเห็นว่า ผู้ถูกร้องกระทำผิดระเบียบจริง แต่ด้วยเจตนาที่ต้องการอบรมสั่งสอนนักเรียน อีกทั้งผู้ถูกร้องเป็นแบบอย่างและปฏิบัติหน้าที่ที่ดีมาเป็นเวลา ๑๙ ปี จึงมีมติลงโทษภาคทัณฑ์และให้ปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าฝ่ายปกครองต่อไป

๑.๒) ผู้ปกครองของนาย ก. และนาย ค. ไม่พอใจ ได้แจ้งความร้องทุกข์ ที่สถานีตำรวจ [REDACTED] และร้องเรียนหน่วยงานต่าง ๆ สื่อสังคมออนไลน์ รวมทั้งสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด [REDACTED] ซึ่งได้เชิญประชุม และรับฟังคำชี้แจงของผู้อำนวยการ [REDACTED] ผู้ถูกร้อง ผู้ปกครองของนาย ก. และนาย ค. และตัวแทนผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งที่ประชุมมีมติเอกฉันท์ ดังนี้ (๑) เห็นด้วยกับการลงโทษภาคทัณฑ์ผู้ถูกร้องและให้ปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าฝ่ายปกครองต่อไป (๒) ให้ผู้ปกครองของนาย ก. และนาย ค. ไปถอนแจ้งความร้องทุกข์เพื่อยุติเรื่อง (๓) โรงเรียนต้องไม่ดำเนินการใด ๆ กับนักเรียนและจะช่วยประชุมชี้แจงกับนักเรียนโดยส่วนรวมทราบ และ (๔) ผู้ปกครองของนาย ฮ. ไม่ติดใจหรือเอาความหรือแจ้งความใด ๆ ทั้งนี้ ผู้ปกครองของนาย ก. และนาย ค. ลงลายมือรับทราบ จึงยุติเรื่อง

๒) สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด [REDACTED] ซึ่งแจ้งตามหนังสือ ที่ [REDACTED] ลงวันที่ [REDACTED] ซึ่งสอดคล้องกับคำชี้แจงของโรงเรียน [REDACTED] ตามข้อ ๑) และมีข้อเท็จจริงเพิ่มเติม ดังนี้

๒.๑) ผู้ปกครองของนักเรียนทั้งหมดมารับทราบพฤติกรรมของนักเรียน หลังจากวันเกิดเหตุ และตกลงว่าจะไม่เอาเรื่องผู้ถูกร้อง แต่ในวันนัดหมายลงลายมือชื่อในเอกสาร ข้อตกลง ผู้ปกครองของนาย ก. และนาย ค. ไม่มาตามนัดหมาย แต่ได้ไปแจ้งความดำเนินคดีผู้ถูกร้อง ในข้อหาอนาจารและลงโทษเกินกว่าเหตุ และร้องเรียนต่อฝ่ายบริหารของโรงเรียนเพื่อให้ปลดผู้ถูกร้องออกจากหัวหน้าฝ่ายปกครองไปทำหน้าที่อื่น หลังจากนั้น ได้มีการแพร่กระจายเหตุการณ์ไปยังสื่อสังคมออนไลน์

๒.๒) ผู้แทนศึกษาธิการจังหวัด [REDACTED] พร้อมด้วยผู้อำนวยการ [REDACTED] ได้เข้าสืบสวนข้อเท็จจริง โดยผู้ปกครองของนาย ฮ. แจ้งว่าไม่ติดใจเอาความ หากผู้ปกครองของนาย ก. และนาย ค. ไปถอนแจ้งความและหยุดให้ข่าวตามสื่อต่าง ๆ แต่หากไม่หยุด จะเอาเรื่องให้ถึงที่สุด ทั้งนี้ ที่ประชุมให้เชิญผู้ปกครองของนาย ก. และนาย ค. เข้าร่วมประชุมอีกครั้ง

๒.๓) การประชุมในวันรุ่งขึ้น ที่ประชุมเห็นด้วยกับการลงโทษภาคทัณฑ์ ผู้ถูกร้องและให้ปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าฝ่ายปกครองต่อไป จึงให้ผู้ปกครองของนาย ก. และนาย ค. และคณะกรรมการทุกคนลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน ทั้งนี้ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดระยองเห็นว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดได้ดำเนินการตามระเบียบ กฎหมาย และได้ไกล่เกลี่ย ยินยอม ตามข้อตกลงกันแล้ว จึงยุติเรื่อง

๓) สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการชี้แจงตามหนังสือ ที่ ศธ ๐๒๐๙/ ๒๐๖๖ ลงวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๖๒ สรุปได้ว่า มีกฎหมาย กฎ หรือระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษ เด็กนักเรียน และแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการกลั่นแกล้ง หรือความรุนแรงแบบอื่น ๆ ได้แก่ (๑) กฎกระทรวงกำหนดความประพฤติของนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๘ (๒) ระเบียบ กระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการลงโทษนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๘ (๓) มาตรการป้องกันและ ดูแลนักเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และ (๔) การเฝ้าระวังเหตุการณ์ ใช้ความรุนแรงและมาตรการการปฏิบัติกรณีเกิดเหตุการณ์การกระทำรุนแรงต่อเด็กในสถานศึกษา ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๖. ความเห็นคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเห็นว่า กรณีตามคำร้องมีประเด็นที่ต้องพิจารณาว่า ผู้ถูกร้องสั่งให้นักเรียนทั้งสี่คนถอดกางเกงต่อหน้านักเรียนจำนวนมาก เป็นการกระทำหรือการละเลย การกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่ โดยมีข้อพิจารณา ดังนี้

๖.๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๓๒ ให้การรับรอง สิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว เกียรติยศ ชื่อเสียงและครอบครัว การกระทำอันเป็นการละเมิดหรือกระทบ ต่อสิทธิของบุคคลจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพียง เท่าที่จำเป็น^๑ กฎกระทรวงกำหนดความประพฤติของนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๘ ข้อ ๑ (๖) กำหนดให้นักเรียนต้องไม่ก่อเหตุทำร้ายร่างกายผู้อื่นหรือกระทำการใด ๆ อันน่าจะก่อให้เกิดความไม่ สงบเรียบร้อยหรือขัดต่อศีลธรรมอันดี^๒ และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการลงโทษนักเรียน

/และนักศึกษา...

^๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

มาตรา ๓๒ บุคคลย่อมมีสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว เกียรติยศ ชื่อเสียง และครอบครัว

การกระทำอันเป็นการละเมิดหรือกระทบต่อสิทธิของบุคคลตามวรรคหนึ่ง หรือการนำข้อมูลส่วนบุคคล ไปใช้ประโยชน์ไม่ว่าในทางใด ๆ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อประโยชน์สาธารณะ

^๒ กฎกระทรวงกำหนดความประพฤติของนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๘

ข้อ ๑ นักเรียนและนักศึกษาต้องไม่ประพฤติตน ดังต่อไปนี้

๑) ๑

๑) ๑

(๖) ก่อเหตุทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกายผู้อื่น เตรียมการหรือกระทำการใด ๆ อันน่าจะก่อให้เกิดความ ไม่สงบเรียบร้อยหรือขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

และนักศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๘ ข้อ ๔ กำหนดนิยามการกระทำความผิดและการลงโทษโดยมีความมุ่งหมายเพื่อการอบรมสั่งสอน ข้อ ๕ กำหนดโทษแก่นักเรียนที่กระทำความผิด มี ๔ สถาน และข้อ ๖ วรรคหนึ่ง กำหนดห้ามลงโทษนักเรียนด้วยความรุนแรง หรือแบบกลั่นแกล้ง หรือลงโทษด้วยความโกรธ หรือด้วยความพยาบาท วรรคสอง กำหนดว่า การลงโทษนักเรียนให้เป็นไปเพื่อเจตนาที่จะแก่นิสัย และความประพฤติไม่ดีของนักเรียนให้รู้สำนึกในความผิด และกลับประพฤติตนในทางที่ดีต่อไป^๓ อีกทั้งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ ๑๗ กำหนดว่า บุคคลจะถูกแทรกแซงความเป็นส่วนตัว ลบลู่เกียรติและชื่อเสียงโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมิได้^๔ และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ข้อ ๑๖ กำหนดว่า เด็กจะไม่ถูกแทรกแซงโดยผลการ หรือโดยไม่ชอบในความเป็นส่วนตัว เกียรติและชื่อเสียง^๕

/๖.๒ จากข้อเท็จจริง...

^๓ ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการลงโทษนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๘

ข้อ ๔ ในระเบียบนี้

“กระทำความผิด” หมายความว่า การที่นักเรียนหรือนักศึกษาประพฤติฝ่าฝืนระเบียบ ข้อบังคับของสถานศึกษา หรือของกระทรวงศึกษาธิการ หรือกฎกระทรวงว่าด้วยความประพฤติของนักเรียนและนักศึกษา

“การลงโทษ” หมายความว่า การลงโทษนักเรียนหรือนักศึกษาที่กระทำความผิด โดยมีความมุ่งหมายเพื่อการอบรมสั่งสอน

ข้อ ๕ โทษที่จะลงโทษแก่นักเรียนหรือนักศึกษาที่กระทำความผิด มี ๔ สถาน ดังนี้

- (๑) ว่ากล่าวตักเตือน
- (๒) ทำทัณฑ์บน
- (๓) ตัดคะแนนความประพฤติ
- (๔) ทำกิจกรรมเพื่อให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

ข้อ ๖ ห้ามลงโทษนักเรียนและนักศึกษาด้วยวิธีรุนแรง หรือแบบกลั่นแกล้ง หรือลงโทษด้วยความโกรธ หรือด้วยความพยาบาท โดยให้คำนึงถึงอายุของนักเรียนหรือนักศึกษา และความร้ายแรงของพฤติกรรมประกอบการลงโทษด้วยการลงโทษนักเรียนหรือนักศึกษาให้เป็นไปเพื่อเจตนาที่จะแก่นิสัยและความประพฤติไม่ดีของนักเรียนหรือนักศึกษาให้รู้สำนึกในความผิด และกลับประพฤติตนในทางที่ดีต่อไป

ฯลฯ

ฯลฯ

^๔ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

ข้อ ๑๗

๑. บุคคลจะถูกแทรกแซงความเป็นส่วนตัว ครอบคร้ว เคหสถาน หรือการติดต่อสื่อสาร โดยผลการ หรือไม่ชอบด้วยกฎหมาย และจะถูกลบลู่เกียรติและชื่อเสียงโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมิได้

๒. บุคคลทุกคนที่สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายมิให้ถูกแทรกแซงหรือลบลู่เช่นว่านั้น

^๕ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

ข้อ ๑๖

๑. เด็กจะไม่ถูกแทรกแซงโดยผลการ หรือโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ในความเป็นส่วนตัว ครอบคร้ว บ้าน หรือหนังสือโต้ตอบ รวมทั้งจะไม่ถูกกระทำโดยมิชอบต่อเกียรติและชื่อเสียง

๒. เด็กมีสิทธิได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายจากการแทรกแซงหรือการกระทำดังกล่าว

๖.๒ จากข้อเท็จจริงที่รับฟังได้ตามข้อ ๕ แม้จะปรากฏว่า นักเรียนทั้งสี่คนก้นแก้ง เพื่อนนักเรียน ซึ่งเป็นคนพิการด้วยการฉีกเส้นและถอดกางเกง อันเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมตาม กฎกระทรวงกำหนดความประพฤติของนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๘ ข้อ ๑ (๖) และผู้ถูกร้องอาจ ลงโทษนักเรียนโดยมีความมุ่งหมายเพื่อการอบรมสั่งสอน แต่ก็ต้องเป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการลงโทษนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๘ ข้อ ๕ และข้อ ๖ ซึ่งมี ๔ สถาน ได้แก่ (๑) ว่ากล่าว ตักเตือน (๒) ทำทัณฑ์บน (๓) ตัดคะแนนความประพฤติ และ (๔) ทำกิจกรรมเพื่อให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยห้ามลงโทษนักเรียนด้วยการก้นแก้ง หรือด้วยความโกรธ หรือด้วยความพยาบาท ดังนั้น การที่ ผู้ถูกร้องพูดในลักษณะสั่งลงโทษโดยให้นักเรียนทั้งสี่คนถอดกางเกง โดยอ้างว่าเป็นการอบรมสั่งสอน ให้เข้าใจความรู้สึกของเพื่อนที่ถูกก้นแก้ง ทำให้นักเรียนทั้งสี่คนรู้สึกอับอาย จึงเป็นการลงโทษที่ไม่เป็นไปตามระเบียบดังกล่าว กระทั่งต่อสิทธิที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๓๒ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ ๑๗ และอนุสัญญาว่าด้วย สิทธิเด็ก ข้อ ๑๖ ให้การรับรองและคุ้มครองไว้ จึงเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน

อย่างไรก็ตาม โรงเรียน ██████████ และสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด ██████████

ได้สอบสวนข้อเท็จจริงและลงโทษผู้ถูกร้องด้วยการภาคทัณฑ์ ประกอบกับนักเรียนและผู้ปกครอง ของนักเรียนทั้งสี่คน ไม่ใส่ใจการกระทำของผู้ถูกร้องแล้ว จึงเป็นกรณีตามพระราชบัญญัติประกอบ รัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๓๙ (๕) ประกอบ มาตรา ๓๙ วรรคสอง ซึ่งบัญญัติให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติสั่งยุติเรื่อง หากเป็นเรื่องที่ มีการแก้ไขปัญหาย่างเหมาะสมแล้ว แต่เพื่อป้องกันมิให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนในลักษณะ ตามคำร้องนี้หรือลักษณะอื่นขึ้นอีกในโรงเรียน ██████████ ซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัดของผู้ถูกร้อง จึงเห็นควรมีข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต่อ โรงเรียน ██████████ เพื่อดำเนินการต่อไป

๖.๓ นอกจากนี้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเห็นว่า ความรุนแรงระหว่างนักเรียน ด้วยกัน หรือระหว่างครูกับนักเรียน ยังเกิดขึ้นเป็นระยะ เช่น ครูใช้ไม้เรียวตีนักเรียนที่ก้นจนเกิดอาการ เขียวช้ำ ครูใช้แก้วกาแฟปาใส่นักเรียนจนเป็นเหตุให้ใบหน้าผิดรูป เป็นต้น กระทรวงศึกษาธิการจึงควร สร้างการรับรู้และตระหนักถึงการลงโทษนักเรียนและนักศึกษา รวมทั้งต้องจัดระบบงานและกิจกรรม ในการแนะแนว ให้คำปรึกษาและฝึกอบรมแก่นักเรียน นักศึกษา และผู้ปกครอง โดยสอดแทรกกิจกรรม การเรียนรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จึงเห็นควรมีข้อเสนอแนะมาตรการหรือ แนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต่อกระทรวงศึกษาธิการเพื่อดำเนินการต่อไป

๗. ข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต่อผู้ถูกร้อง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๔๗ (๓) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖ (๓) ประกอบมาตรา ๔๒ ดังนี้

๗.๑ ให้โรงเรียน ██████████ กำชับครูที่ทำหน้าที่ฝ่ายปกครองให้ตระหนักถึงการลงโทษนักเรียนจะต้องปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการลงโทษนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๘ โดยเคร่งครัด และเคารพสิทธิมนุษยชนของนักเรียน รวมทั้งอาจจัดกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด และให้เป็นไปตามกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดระบบงานและกิจกรรมในการแนะแนว ให้คำปรึกษาและฝึกอบรมแก่นักเรียน นักศึกษา และผู้ปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๘ โดยสอดแทรกกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เคารพในสิทธิมนุษยชนและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๗.๒ ให้กระทรวงศึกษาธิการกำกับดูแลส่วนราชการในสังกัดให้กำชับหรือซักซ้อมความเข้าใจแก่โรงเรียนและสถานศึกษาเป็นระยะ ๆ รวมทั้งอบรมให้ความรู้แก่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่บรรจุใหม่หรือที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษนักเรียนและนักศึกษา เพื่อสร้างการรับรู้และตระหนักถึงผลกระทบจากการลงโทษนักเรียนหรือนักศึกษาที่ไม่เหมาะสม หรือไม่ปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการลงโทษนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๘ ทั้งนี้ อาจจัดกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนหรือนักศึกษาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด และให้เป็นไปตามกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดระบบงานและกิจกรรมในการแนะแนว ให้คำปรึกษาและฝึกอบรมแก่นักเรียน นักศึกษา และผู้ปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๘ โดยสอดแทรกกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เคารพในสิทธิมนุษยชนและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๘. มติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

อาศัยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในคราวประชุมด้านการคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ครั้งที่ ๕/๒๕๖๖ เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๖๖ จึงมีมติให้ยุติเรื่อง เนื่องจากเป็นเรื่องที่มีการแก้ไขปัญหามาอย่างเหมาะสมแล้ว แต่ให้มีข้อเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ตามข้อ ๗ ของรายงานนี้ ต่อโรงเรียน ██████████

/และกระทรวง...

และกระทรวงศึกษาธิการ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๔๗ (๓) และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖ (๓) ประกอบกับมาตรา ๔๒ เพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

นางสาวพรประไพ กาญจนรินทร์

นางปรีดา คงแป้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชาติ เศรษฐมาลินี

นางสาวศยามล ไกยูรวงศ์

นางสาวปติกาญจน์ สิทธิเดช

นายวสันต์ ภัยหลีกลี้

นางสาวสุภัทรา นาคะผิว

ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

